

TAKÓ DALMA*

AZ ŰRKÁRFELELŐSSÉG KÉRDÉSÉT SZABÁLYOZÓ ÁLTALÁNOS ÉS KÜLÖNÖS NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK

<https://doi.org/10.51783/ajt.2023.4.04>

A tanulmány az egyre fontosabbá és időszerűbbé váló világűrjog területének egyik kiemelten jelentős kérdéskörét, az űrobjektumok által okozott károk (a továbbiakban: űrkárok) miatti felelősség szabályozását vizsgálja. E témakörön belül részletesen elemzi a kárfelelősség általános (univerzális) és különös (partikuláris) nemzetközi szerződéseiben rögzített komplex szabályozási rendszerét, központi szerepbe állítva azt a kérdést, hogy az univerzális szerződésként funkcionáló, az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló 1972-es egyezmény (kárfelőlősségi egyezmény) mellett milyen szűkebb körű nemzetközi szerződések szabályozzák az űrkárok miatti felelősség kérdését, s azok mi alapján, milyen tartalommal teszik ezt. E kérdéskör vizsgálata keretében a tanulmány meghatározza az univerzális és partikuláris szabályozás fogalmát, melyeket azután az űrkárfelelősség témakörére vetít. Ezt követően a kárfelelősség kapcsán létező univerzális és partikuláris szerződések egymáshoz való viszonyának elemzésére, valamint az űrkárfelelősség partikuláris szabályozását érintő előnyök és hátrányok ismertetésére kerül sor. Mindezek alapján a tanulmány megállapítja, hogy a partikuláris szerződések létrehozása a kárfelelősségi egyezmény rendelkezései, valamint a nemzetközi szerződések jogának szabályai alapján egyértelműen jogszerűnek, sőt bizonyos esetekben kifejezetten szükségesnek tekinthető. Az említett kérdések elemzésével a tanulmány átfogó képet kíván adni az űrkárok miatti felelősség témakörének szabályozásáról, az azt érintő tendenciákról és felmerülő kérdésekről, hozzájárulva ezzel a partikuláris szerződések sajátosságainak, valamint világűrjogban történő alkalmazásának megértéséhez.

BEVEZETÉS

A világűrjog egyre időszerűbbé és fontosabbá váló terület nemzetközi szinten és hazánkban is.¹

Az űrtevékenységek jellege és száma napjainkban dinamikusan változik, utóbbi tekintetében intenzív növekedésnek lehetünk szemtanúi, mely a jövőben várha-

* Egyetemi tanáresegéd, SZE Deák Ferenc ÁJK, 9026 Győr, Áldozat u. 12.

E-mail: tako.dalma@ga.sze.hu.

¹ Utóbbi jól szemlélteti, hogy 2021 augusztusában a magyar Kormány elfogadta Magyarország Űrstratégiáját, mely elérhető itt: <https://space.kormany.hu/magyarorszag-urstrategiaja>.

tóan még erőteljesebbé válik majd. Az ūrtevékenységek számának növekedésével arányosan ugyanakkor a velük kapcsolatos károk felmerülésének kockázata is egyre emelkedik, melynek okán az ūrobjektumok által okozott károk (a továbbiakban: ūrkárok), valamint az azok miatt viselt felelősség témaköre egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.² Ebben a tekintetben az egyik, ha nem a legfontosabb kérdés, hogy a felelősség szabályozására milyen formában, s milyen tartalommal kerül sor.

Az ūrkárok miatti felelősség szabályozásának alapját az ūrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló 1972-es egyezmény (a továbbiakban: kárfelelősségi egyezmény) képezi, melyet ugyanakkor számos kétoldalú, valamint szűkebb többoldalú nemzetközi szerződés egészít ki, összetett szabályozást biztosítva ezzel a témakörre nézve. Jelen tanulmány a kárfelelősség szabályozásának e komplex rendszerét vizsgálja, központi szerepbe állítva azt a kérdést, hogy az általános (univerzális) szerződésként funkcionáló kárfelelősségi egyezmény mellett milyen szűkebb körű különös (partikuláris) nemzetközi szerződések szabályozzák az ūrkárok miatti felelősség kérdését, s azok mi alapján, milyen tartalommal teszik ezt. E kérdéskör vizsgálatához a tanulmány első lépésként az univerzalizmus és a partikularizmus fogalmával foglalkozik, melyet azután az ūrkárfelelősség témakörére vetít. Ezt követően a kárfelelősség kapcsán létező univerzális és partikuláris szerződések egymáshoz való viszonyának elemzésére, valamint az ūrkárfelelősség partikuláris szabályozását érintő előnyök és hátrányok ismertetésére kerül sor.

1. ÁLTALÁNOS (UNIVERZÁLIS) ÉS KÜLÖNÖS (PARTIKULÁRIS) SZABÁLYOZÁS A NEMZETKÖZI JOGBAN

1.1. AZ UNIVERZALIZMUS ÉS A PARTIKULARIZMUS KIFEJEZÉSEK JELENTÉSTARTALMA

A nemzetközi szerződések többféle szempont alapján csoportosíthatók, melyek közül az univerzalizmus és a partikularizmus kifejezések jelentéstartalmának feltárásához ehelyütt a potenciálisan részessé váló felek száma, a megállapodás térbeli kiterjedése, valamint a szabályozott tárgykör jellege alapján történő csoportosítás kérdése kerül említésre. A potenciálisan részessé váló felek száma alapján univerzális és plurilaterális szerződéseket, a megállapodás térbeli kiterjedése szerint univerzális és regionális szerződéseket, a szabályozott tárgykör jellege alapján pedig generális és partikuláris szerződéseket különböztethetünk meg. E fogalompárok bemutatása, a közöttük lévő különbségek és átfedések ismertetése kiemelt jelentőségű, ennek segítségével ugyanis kirajzolódik a tanulmányban alkalmazott univerzalizmus és partikularizmus kifejezések mögött rejlő jelentéstartalom, mely elengedhetetlen e fogalmak kárfelelősség témakörével összefüggésben történő elemzéséhez.

² Az ūrkár fogalmát a tanulmány általánosan használja, értve ez alatt minden ūrobjektum által okozott kárt.

A potenciálisan részessé váló felek számát tekintve az univerzális és plurilaterális szerződések állíthatók szembe egymással.³ E tekintetben univerzális szerződések alatt olyan megállapodások értendők, melyeknek bármely állam, nemzetközi szervezet vagy akár egyéb, szerződéskötési képességgel bíró nemzetközi jogalany⁴ részesévé válhat.⁵ E szerződések a részes felek számát tekintve semmiféle korlátozást nem tartalmaznak, kötelező hatályukat saját döntése alapján bármely jogalany elismerheti.⁶ Rendszerint ilyen univerzális szerződésként jönnek létre az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) égisze alatt létrehozott megállapodások, melyek eddigi példái között említhető többek között a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (PPJNE),⁷ a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (GSZKJNE)⁸ vagy az 1982. évi *Montego Bay-i tengerjogi egyezmény*.⁹ A potenciális részes felek számát tekintve az univerzális szerződésekkel szembeállíthatók az ún. plurilaterális szerződések, melyek pusztán meghatározott, szűkebb részesi kör számára állnak nyitva.¹⁰ E szűkebb kört rendszerint az határozza meg, hogy a megállapodás milyen konkrét témakör, vagy milyen speciális terület szabályozására jön létre. A plurilaterális szerződések között

³ E kérdéskör kapcsán érdemes utalni az úgynevezett moszkvai és bécsi formulára, melyek közül előbbi minden állam, utóbbi pedig csak meghatározott államok részessé válását teszi lehetővé.

⁴ Az alanyok tekintetében fontos megjegyezni, hogy a legtöbb nemzetközi szerződés államok, államok és nemzetközi szervezetek, vagy nemzetközi szervezetek között jön létre. Az említettek kivül további alanyok is rendelkeznek szerződéskötési képességgel, mely ugyanakkor nem egyértelműen elismert és nem is minden nemzetközi szerződésben biztosított. Ennek okán érdemes rögzíteni, hogy bár a tanulmány szerződéskötési képességgel bíró alanyok kifejezés alatt több esetben az alanyok lehető legtöbb körét említi, az nem minden nemzetközi szerződés esetében jelent valóban ilyen tág részesi kört. BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog I.* (Budapest: Dialóg Campus 2011) 87–88.

⁵ ANTHONY AUST: *Handbook of International Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2010) 46.

⁶ Kirsten Schmalenbach szerint egy adott szerződés univerzális jellegét az alapján lehet megállapítani, hogy maga a megállapodás korlátozza-e valamilyen módon a potenciális részes felek körét. Amennyiben a szerződés úgy rendelkezik, hogy annak bármely állam, nemzetközi szervezet, vagy más szerződéskötési képességgel rendelkező alany részesévé válhat, úgy a végül részessé váló felek számától függetlenül univerzális szerződésről beszélhetünk. KIRSTEN SCHMALENBACH: „Article 2. Use of terms” in Oliver DÖRR – Kirsten SCHMALENBACH (szerk.): *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary* (Heidelberg: Springer 2012) 31–32., https://doi.org/10.1007/978-3-642-19291-3_4.

⁷ *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*. Kihirdette: 1976. évi 8. tvr. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁸ *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*. Kihirdette: 1976. évi 9. tvr. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁹ *United Nations Convention on the Law of the Sea*, 1833 U.N.T.S. 3.

¹⁰ Lásd AUST (5. l.) 50–52. A plurilaterális szerződéseket ezen okból kifolyólag zárt többoldalú szerződéseknek is nevezik, utalva arra, hogy e megállapodásoknak pusztán meghatározott felek lehetnek részesi. MALGOSIA FITZMAURICE – PANOS MERKOURIS: *Treaties in Motion. The Evolution of Treaties from Formation to Termination* (Cambridge: Cambridge University Press 2020) 259., <https://doi.org/10.1017/9781108863407>.

említhető például az *Antarktisz-egyezmény*,¹¹ melynek kizárólag az Antarktisz területén és szabályozásában érdekelt nemzetközi jogalanyok a részesei.¹²

A megállapodás térbeli kiterjedése szerinti csoportosítás egyik oldalán szintén az univerzális szerződések helyezkednek el, melyekkel e tekintetben a regionális szerződések állíthatók szembe. Míg az univerzális megállapodások világszintű szabályozásra törekednek, addig a regionális szerződések pusztán egy adott régió – nemzetközi jogi értelemben egy adott kontinens – alanyainak viszonyait kívánják szabályozni. A regionális szerződések ily módon szűkebb térbeli kiterjedéssel rendelkeznek, azok kötelező hatályát pusztán az adott, földrajzilag behatárolt régió alanyai ismerhetik el.¹³ A regionális szerződések körében említhető többek között *Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény* (EJEE),¹⁴ *az Emberi Jogok Amerikai egyezménye*,¹⁵ valamint *az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartája*.¹⁶

A nemzetközi szerződések csoportosítási lehetőségei közül végezetül a szabályozott tárgykör jellege alapján történő csoportosításra szükséges kitérni, mely szerint generális és partikuláris szerződések között tehető különbség. A generális szerződések a nemzetközi jog olyan általános kérdéseivel foglalkoznak, melyekben a nemzetközi közösség egésze érdekelt.¹⁷ Ehhez képest a partikuláris szerződések valamilyen szűkebb, speciális témakörrel foglalkoznak, mely jól szemléltethető például az emberi jogok témakörén keresztül. Míg a generális emberi jogi szerződések az emberi jogok széles spektrumát szabályozzák, addig a partikuláris emberi jogi szerződések egy adott jogsértésre koncentrálnak vagy valamilyen speciális személyi kört biztosítanak védelemben.¹⁸

Az eddigiek fényében látható, hogy a nemzetközi szerződések különféle csoportosítási szempontjai alapján felállított kategóriák ugyan formálisan elkülöníthetők egymástól, azonban jelentős átfedések is felfedezhetők közöttük. A gyakorlatban ugyanis rendszerint olyan szerződések jönnek létre, melyek ötvözik az univerzális-generális, valamint a regionális-plurilaterális-partikuláris szerződések sajátossága-

¹¹ *The Antarctic Treaty*, 402 U.N.T.S. 71.

¹² Lásd AUST (5. lj.) 70.

¹³ Lásd SCHMALENBACH (6. lj.) 32.

¹⁴ *Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény* (EJEE). Kihirdette: 1993. évi XXXI. tv. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

¹⁵ *American Convention on Human Rights „Pact of San José, Costa Rica”*, 1144 U.N.T.S. 123.

¹⁶ *African Charter on Human and Peoples’ Rights*, 1520 U.N.T.S. 217.

¹⁷ Lásd SCHMALENBACH (6. lj.) 31–32.

¹⁸ A speciális emberi jogi szerződések között említhető például *A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény* (Kihirdette: 1982. évi 10. tv. a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről), *A Gyermekek jogairól szóló egyezmény* (Kihirdette: 1991. évi LXIV. tv. a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről), *A népi társaságok megalázása és megbüntetése tárgyában kelt egyezmény* (Kihirdette: 1955. évi 16. tv. a népi társaságok megalázása és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről), valamint *A kínzás és más kegyetlen, ember-telen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezmény* (Kihirdette: 1988. évi 3. tv. a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről). Lásd SCHMALENBACH (6. lj.) 31–32.

it. Azon szerződések, melyeknek bármely szerződéskötési képességgel bíró jogalany részesévé válhat, rendszerint általános, a nemzetközi közösség egészét érintő kérdésekkel foglalkoznak. Azon szerződések pedig, melyek szűkebb részesi kör számára állnak nyitva, rendszerint speciális kérdések szabályozására hivatottak. Az egyes kategóriák közötti átfedések okán éppen ezért kiemelt jelentőségű annak meghatározása, hogy tanulmány mit ért az univerzalizmus és a partikularizmus kifejezések alatt. A tanulmány szempontjából az univerzalizmus olyan nemzetközi szerződésben foglalt szabályozást takar, mely általános, s amely potenciálisan valamennyi szerződéskötési képességgel rendelkező alanyra nézve jogokat és kötelezettségeket határozhat meg. Ehhez képest a partikularizmus különös, egyedi, kivételes szabályozást jelent, mely a szerződéskötési képességgel rendelkező alanyoknak pusztán egy szűkebb csoportjára nézve határoz meg speciális jogokat és kötelezettségeket.¹⁹

1.2. UNIVERZÁLIS ÉS PARTIKULÁRIS SZABÁLYOZÁS AZ ŰRKÁRFELELŐSSÉG TÉMAKÖRÉBEN

Az univerzalizmus és a partikularizmus eddigiekben ismertetett jelentéstartalma az űrkárfelelősség szabályozásában kiemelt jelentőségű, melynek oka, hogy e területen mindkét szabályozási forma megtalálható. Ahogy az már a bevezetésben rögzítésre került, a témakörrel kapcsolatos univerzális szabályozást az 1972. évi kárfelelősségi egyezmény biztosítja,²⁰ mely valamennyi állam és nemzetközi szervezet számára nyitva áll.²¹ Az egyezmény széles körben elfogadott és ratifikált szerződés,²² annak ugyanis valamennyi jelentős űrtevékenységet folytató állam, valamint négy kormányközi szervezet is részese.²³ A kárfelelősségi egyezmény az űrkárok miatti felelősség általános, világszintű szabályozására törekedve meghatározza a kár fogalmát, valamint rögzíti a károkozás következményeit, elkülönítve a Föld felszínén vagy repülésben levő légitárműben okozott károkat a világűrben okozott károktól.²⁴ A szerződés részletesen szabályozza az egyes felelősségi alakzatok, a közös felelősség, valamint többek között a felelősség alóli mentesülés kérdéseit.²⁵

¹⁹ Salar ABBASI: „Egalitarian Multilateralism Versus Particularism in Multilevel International Law-Making” *Journal of Transnational Law and Policy* 2018–2019. 26.

²⁰ Lásd AUST (5. lj.) 60. Az egyezmény jelenleg csaknem 80 részes felet tömörít, lásd: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/status/index.html>.

²¹ Sulyok Gábor: „Nemzetközi jogi szabályozás” in Sulyok Gábor – Bartóki-Gönczy Balázs (szerk): *Világűrjog* (Budapest: Ludovika 2022) 91–93.

²² Kecskés Gábor: „Az űrtevékenység felelősségi jogi kérdései” in Sulyok Gábor – Bartóki-Gönczy Balázs (szerk): *Világűrjog* (Budapest: Ludovika 2022) 137.

²³ Lásd Sulyok (21. lj.) 91.

²⁴ *Az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló egyezmény* (a továbbiakban: kárfelelősségi egyezmény) I., II. és III. cikk. Kihirdette: 1973. évi 3. tvr. az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről.

²⁵ Az egyezmény a mai napig az egyetlen olyan univerzális nemzetközi szerződés, amely az űrobjektumok által okozott károk miatt állami kárfelelősséget, helytállási kötelezettséget rögzít. Lásd Kecskés (20. lj.) 135–136.

Bár a kárfelelősségi egyezmény az űrkárok témakörének fent említett alapvető kérdéseit egyértelműen rendezi, az egyezmény létrehozását követően számos két- és többoldalú szerződés jött létre,²⁶ melyek a szerződő felekre nézve sajátos rendelkezéseket fektettek le. Mivel e szerződések az univerzális szerződéshez képest egyedi, speciális szabályozást tartalmaznak, ezért a szóban forgó megállapodások a korábban említett csoportosítási szempontok alapján az űrkárok partikuláris szabályozását biztosítják.²⁷

A fent említett partikuláris szerződések körében mindenekelőtt a Nemzetközi Űrállomás szabályozási rezsimjét érdemes megemlíteni, melynek részletszabályait a Nemzetközi Űrállomásról szóló 1998. évi kormányközi megállapodás rögzíti.²⁸ E szerződés kimondja, hogy a Nemzetközi Űrállomást a nemzetközi joggal, valamint a világűrszerződések rendelkezéseivel összhangban kell fejleszteni, üzemeltetni és használni.²⁹ A dokumentum továbbá rögzíti, hogy egyetlen kivételtől eltekintve a megállapodásban semmi sem módosítja a partnerek világűrszerződésekkel kapcsolatos jogait és kötelezettségeit, s nem érinti a partnerek jogait vagy kötelezettségeit a világűr Űrállomástól független felderítése és használata érdekében folytatott tevékenységek terén.³⁰ Az említettek alóli egyetlen kivételt az egyezmény 16. cikke képezi, mely meghatározott keretek között azt irányozza elő a felek számára, hogy

²⁶ Lásd KECSKÉS (22. lj.) 144–145.

²⁷ Lásd SULYOK (21. lj.) 105.

²⁸ Intergovernmental Agreement on the International Space Station (a továbbiakban: ISS IGA). Fontos megemlíteni, hogy a Nemzetközi Űrállomásra nézve először 1988-ban jött létre egy megállapodás, melynek részesei az Egyesült Államok, Japán, Kanada, valamint az Európai Űrügynökség kilenc állama voltak. E megállapodáshoz képest az 1998-as szerződés részesei az Egyesült Államok, Oroszország, Japán, Kanada és az Európai Űrügynökség tizenegy állama (Belgium, Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Norvégia, Spanyolország, Svédország, Svájc és az Egyesült Királyság). FRANCIS LYALL – PAUL B. LARSEN: *Space Law. A Treatise* (Farnham – Burlington: Ashgate 2009) 121–122.; GÉRARDINE MEISHAN GOH: „Dispute Settlement in International Space Lawin” in Uő: *Dispute Settlement in International Space Law. A Multi-Door Courthouse for Outer Space* (Leiden – Boston: Martinus Nijhoff 2007) 56–63., <https://doi.org/10.1163/ef.9789004155459.i-408.8>.

²⁹ Az egyezmény a világűrszerződések körében az alábbi szerződéseket említi: *Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket* (Kihirdette: 1967. évi 41. tvr. a „Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket” című, Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. január 27-én aláírt szerződés kihirdetéséről), *Egyezmény az űrhajósok mentéséről, az űrhajósok hazaküldéséről és a világűrbe felbocsátott objektumok visszaszolgáltatásáról* (Kihirdette: 1969. évi 22. tvr. az űrhajósok mentéséről, az űrhajósok hazaküldéséről és a világűrbe felbocsátott objektumok visszaszolgáltatásáról szóló nemzetközi egyezmény kihirdetéséről), *Egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről* (Kihirdette: 1973. évi 3. tvr. az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről), *Egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről* (Kihirdette: 1978. évi 7. tvr. a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló, az ENSZ Közgyűlésének az 1974. évi november hó 12. napján kelt 3235/XXIX. határozatával elfogadott egyezmény kihirdetéséről). ISS IGA, Article 2. (1).

³⁰ ISS IGA, Article 2. (2) a)-b). Lásd LYALL–LARSEN (28. lj.) 123–124.

a másik felelősségre vonásának lehetőségéről kölcsönösen mondjanak le.³¹ A cikk értelmében minden szerződő fél beleegyezik, hogy a megállapodás által meghatározott követeléseiket egymással szemben nem érvényesítik. Kiemelt jelentőségű, hogy a kölcsönös lemondást az egyezmény ún. védett űrműveletek esetére határozza meg, mely kifejezés alatt a megállapodás a hordozórakéta-tevékenységeket, az űrállomáson végzett tevékenységeket, továbbá a Földön, a világűrben, valamint a Föld és a világűr közötti tranzit során végzett hasznos teherrel kapcsolatos tevékenységeket érti.³² Az egyezmény értelmében amennyiben az ilyen védett űrműveletekben való részvétel miatt valamely szerződő félnek kára keletkezik, és a kárt okozó személy vagy szervezet szintén a védett űrműveletek résztvevője, a kárigény érvényesítésére a kölcsönös lemondás alapján nem kerülhet sor.³³ Fontos továbbá, hogy a megállapodás az érintett alanyok tekintetében a szerződő feleket, azok kapcsolódó szervezeteit, valamint alkalmazottait egyaránt felsorolja.³⁴

A fentiekben rögzített sajátos felelősségi rendszer lényege, hogy az űrállomást létrehozó, az arra vonatkozó szerződésben részes felek a megállapodásban rögzítettek szerint egymás irányában kölcsönösen lemondanak a kárfelelősségi igények érvényesítéséről.³⁵ A megállapodás a kétségek elkerülése érdekében kifejezetten rögzíti, hogy a kölcsönös lemondás a kárfelelősségi egyezményből eredő felelősségre nézve is alkalmazandó,³⁶ mindazonáltal a 16. cikkben nem részletezett eseteket tekintve a szerződő feleknek a kárfelelősségi egyezmény alapján kell felelősséget vállalniuk.³⁷ Ebből, valamint a megállapodás fent említett részeiből is látható, hogy a kölcsönös lemondás nem alkalmazható minden esetben. Az idézett rendelkezés felhívásának szigorú feltételei vannak, ráadásul ezeken felül a megállapodás

³¹ A cikk szerint annak célja, hogy a partnerállamok és a velük kapcsolatban álló szervezetek kölcsönös felelősségmentességet állapítsanak meg a világűr felfedezésében, kiaknázásában és használatában való részvétel ösztönzése érdekében az űrállomáson keresztül. Lásd LYALL–LARSEN (28. lj.) 123–124.

³² A megállapodás példálózó jelleggel néhány konkrét tevékenységet is említ, ideértve például a hordozórakéták, az űrállomás vagy a hasznos teher üzemeltetéséhez vagy használatához, valamint a kapcsolódó támogató berendezésekhez, létesítményekhez és szolgáltatásokhoz kapcsolódó kutatási, tervezési, fejlesztési, tesztelési, gyártási és összeszerelési tevékenységeket, valamint a földi támogatással, teszteléssel, képzéssel, szimulációval, irányítással, vezérlőberendezésekkel és a kapcsolódó létesítményekkel vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos valamennyi tevékenységet. A megállapodás ugyanakkor rögzíti, hogy ez nem taxatív felsorolás, a védett űrtevékenységek köre nem kizárólag a felsorolt tevékenységekre korlátozódik. ISS IGA, Article 16. (2) f) és (3).

³³ ISS IGA, Article 16. (3) Lásd GOH (26. lj.) 56–63. Anne-Sophie MARTIN – Steven FREELAND: „Exploring the Legal Challenges if Future On-Orbit Servicing Missions and Proximity Operations” *Journal of Space Law* 2019/2. 218–219.

³⁴ Az egyezmény értelmében a kölcsönös lemondás bármely kárigényre vonatkozik, függetlenül az ilyen igények jogalapjától és a kölcsönös felelősségmentességet minden szerződő félnek szerződéssel vagy más módon ki kell terjesztenie a kapcsolódó joganyagokra. Utóbbiak alatt az egyezmény értelmében az alábbiak értendők: a szerződő felek bármely szintű vállalkozója vagy alvállalkozója, a szerződő felek felhasználói vagy ügyfelei, valamint e felhasználók és ügyfelek bármely szinten működő vállalkozói vagy alvállalkozói. ISS IGA, Article 16. (2) b).

³⁵ Lásd KECSKÉS (22. lj.) 144–145.

³⁶ ISS IGA, Article 16. (3) c).

³⁷ ISS IGA, Article 17.

egyes esetköröket kifejezetten ki is zár a kölcsönös lemondás köréből. A kölcsönös lemondás nem alkalmazható többek között a szerződő felek és a velük kapcsolatban álló szervezetek közötti követelésekre, a szándékos köteleességszegés által okozott kárral kapcsolatos követelésekre,³⁸ a szellemi tulajdonjogi igényekre, valamint az olyan kárigényekre, amelyek abból erednek, hogy egy adott szerződő fél nem terjesztette ki a kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondást a vele kapcsolatban álló jogalanyokra.³⁹

A Nemzetközi Űrállomás fentiekben ismertetett felelősségi rendszere az űrkárok miatti felelősség partikuláris szabályozásának legismertebb és a szakirodalomban legtöbbször említett példája. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az űrkárok miatti kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás esete számos más egyezményben is rögzítésre került, mely szerződések szintén példaként szolgálnak az űrkárokkal kapcsolatos partikuláris szabályozásra.⁴⁰ E szerződések között említhető az Európai Műholdas Távközlési Szervezet (EUTELSAT) 1982. évi működési megállapodása, melynek értelmében a szervezet, az aláíró felek, valamint bármelyikük alkalmazottja, képviselője vagy megbízottja egymással szemben nem tartoznak felelősséggel a távközlési megszakadása, késedelme vagy hibás működése miatt.⁴¹ A felek egymás között nem érvényesíthetnek kártérítési követelést, amennyiben pedig kívülálló harmadik fél szenved kárt a szolgáltatás megszakadása, késedelme vagy üzemzavar miatt, úgy elsődlegesen a szervezet viseli a felelősséget.⁴²

Az eddigi multilaterális szerződéseken felül a partikuláris szabályozás körében bilaterális szerződések is említhetők. Ilyen például az Egyesült Államok és Japán között 1995-ben kötött szerződés, valamint az Egyesült Államok és Kanada 2009-ben kötött megállapodása. Előbbi szerződés 1. cikke a megállapodás céljaként kifejezetten rögzíti, hogy a dokumentum az Amerikai Egyesült Államok kormánya és Japán kormánya közötti, a világűr békés célú kutatására és felhasználására irányuló közös tevékenységekben való együttműködés ösztönzése érdekében keretet kíván teremteni a kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondásra,⁴³ melynek keretében az államok kölcsönösen lemondanak az igényérvényesítésről, amennyiben a kár a szerződésben meghatározott védett tevékenységekkel összefüggésben merül

³⁸ Azaz a kölcsönös lemondás nem alkalmazható a szerződő felek szerződéses kötelezettségeinek nem teljesítéséből eredő vagy azzal kapcsolatos követelésekre. E rendelkezés célja, hogy a kölcsönös lemondás egy adott fél számára ne jelenthessen védelmet a szerződés teljesítésének elmulasztása miatti követelésekkel szemben. National Aeronautics and Space Administration: „Cross-Waiver of Liability” *Federal Register* 2008/38. 10146–10147.

³⁹ ISS IGA, Article 16. (3) d).

⁴⁰ <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/nationalspacelaw/bi-multi-lateral-agreements.html>.

⁴¹ Ez alól pusztán az az eset képez kivételt, ha valamely szerződő fél kifejezetten kizárólagos felelősséget vállalt. *Operating Agreement Relating to the European Telecommunications Satellite Organization „EUTELSAT”*, Paris, 15 July 1982, Article 19.

⁴² Frans von der DUNK: „European space law” in Frans von der DUNK – Fabio TRONCHETTI (szerk.): *Handbook of Space Law* (Cheltenham – Northampton: Edward Elgar 2015) 235–237.

⁴³ *Agreement Between the United States and Japan Concerning Cross-Waiver of Liability for Cooperation in the Exploration and Use of Space Peaceful Purpose*, Washington D.C., 24 April 1995, Article 1.

fel.⁴⁴ Utóbbi szerződés szintén a kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondást irányozza elő a felek számára, rögzítve, hogy mindkét fél lemond a szerződésben meghatározott védett ürtevékenységekkel összefüggésben felmerülő károkból eredő minden követeléséről.⁴⁵

Az űrkárfelelősség partikuláris szabályozására nézve hazánkat érintő példák is említhetőek, Magyarország ugyanis kétoldalú szerződést kötött e témakörben többek között az Egyesült Államokkal és Oroszországgal. Előbbi megállapodás szerint „(...) a Felek vagy Fő Végrehajtó Szerveik megfelelő körülmények között átfogó, kölcsönös nyilatkozatot tesznek a felelősségre vonatkozó követelésekről való lemondásról.”⁴⁶ Az Oroszországgal kötött megállapodás értelmében pedig „A Felek és végrehajtó szervezeteik kölcsönösségi alapon nem lépnek fel egymással szemben igénnyel vagy keresettel azért a kárért, amelyet esetleg nem szándékosan okoztak a vagyoniukban és az alkalmazásukban álló egyes személyeknek, valamint a jelen Egyezmény keretein belüli tevékenység megvalósítása érdekében általuk szerződéssel bevont szervezetek vagyonaiban és személyzetük egyes személyeinek (...)”⁴⁷

A fenti példákon felül érdemes megemlíteni, hogy a kölcsönös lemondás kérdéskörére nézve a Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hivatal (NASA) külön záradékokat is kidolgozott, melyek létrehozását a szervezet egyes programjai és tevékenységei kapcsán felmerülő sajátos felelősségi kérdések indokolták.⁴⁸ A záradékok az érintett program vagy tevékenység alapján három kategóriába sorolhatók: hordozórakétákra (expendable launch vehicle – ELV) alkalmazható záradék, a Nemzetközi Űrállomáshoz kapcsolódó tevékenységekre vonatkozó záradék, Space Shuttle szolgáltatási záradék.⁴⁹ A szóban forgó záradékok a nemzetközi ürtevékenységek terén a felelősség partikuláris szabályozásához egyfajta kiindulópontként, szabványként is funkcionálnak, azokat a szervezet említett programjai, műveleti során rendszeresen alkalmazza.

⁴⁴ *Agreement Between the United States and Japan Concerning Cross-Waiver of Liability for Cooperation in the Exploration and Use of Space Peaceful Purpose*, Washington D.C., 24 April 1995, Article 3. (2) a).

⁴⁵ *Framework Agreement Between the Government of Canada and the Government of the United States of America for Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for Peaceful Purposes*, Washington, 9 September 2009, Article 11.

⁴⁶ *A Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között a világűr kutatásában és békés célú felhasználásában való együttműködésről szóló megállapodás*, 8. cikkely. Kihirdette: 6/2002. (I. 26.) Korm. rend. a Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között a világűr kutatásában és békés célú felhasználásában való együttműködésről szóló megállapodás kihirdetéséről.

⁴⁷ *A Magyar Köztársaság Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya között a világűr kutatásában és békés célú felhasználásában való együttműködésről szóló egyezmény*, 11. cikk. Kihirdette: 144/2000. (VIII. 23.) Korm. rend. a Magyar Köztársaság Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya között a világűr kutatásában és békés célú felhasználásában való együttműködésről szóló, Budapest, 1999. október 20-án aláírt Egyezmény kihirdetéséről.

⁴⁸ Lásd GOH (28. l.) 55–56.

⁴⁹ <https://www.federalregister.gov/documents/2011/05/05/2011-10903/cross-waiver-of-liability-clauses>.

2. AZ ŰRKÁRFELELŐSSÉG PARTIKULÁRIS SZABÁLYOZÁSÁNAK SAJÁTOSÁGAI

2.1. AZ ŰRKÁRFELELŐSSÉGET SZABÁLYOZÓ UNIVERZÁLIS ÉS PARTIKULÁRIS SZERZŐDÉSEK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

Az előző fejezetben foglaltak alapján látható, hogy az űrkárok miatti felelősség kérdését az univerzális kárfelelősségi egyezményen felül számos partikuláris szerződés szabályozza, melyek az általános felelősségi szabályokhoz képest speciális rendelkezéseket rögzítenek. Mindez elengedhetlenné teszi annak vizsgálatát, hogy az ilyen módon megvalósuló partikuláris szabályozás a kárfelelősségi egyezmény, valamint a nemzetközi szerződések jogának rendelkezései alapján megengedettnek tekinthető-e, továbbá, hogy a létrejövő partikuláris szerződések milyen viszonyban állnak az univerzális kárfelelősségi egyezménnyel.

E témakör vizsgálatát a kárfelelősségi egyezménnyel érdemes kezdeni, melynek XXIII. cikke kifejezetten rendelkezik az egyéb nemzetközi szerződések kérdésköréről. E tekintetben az egyezmény rögzíti, hogy rendelkezései „nem érintik az államok között érvényben levő egyéb nemzetközi megállapodásokat”,⁵⁰ valamint, hogy „Az Egyezmény egyik rendelkezése sem akadályozhatja az államokat, hogy az Egyezmény rendelkezéseinek megerősítése, kiegészítése, vagy továbbfejlesztése céljából nemzetközi megállapodásokat kössenek.”⁵¹ Az említett rendelkezés részletes elemzését megelőzően érdemes megemlíteni, hogy az egyéb megállapodások kérdése a kárfelelősségi egyezmény első három tervezetében nem szerepelt, az csupán 1971-ben került az előkészítő bizottság elé, ahol a résztvevő felek jelentős vita nélkül beépítették a tervezetbe a jelenlegi szöveget.⁵² E tekintetben további érdekesség, hogy a kárfelelősségi egyezmény az egyetlen olyan világűrjogi szerződés, mely egyáltalán tartalmaz rendelkezést egyéb nemzetközi szerződésekre nézve. Bár az egyezmény előkészítő anyagai nem rögzítik ennek konkrét okát, azonban feltételezhető, hogy a témakör érzékeny jellege tette szükségessé annak rögzítését, hogy a kárfelelősségi egyezmény rendelkezései nem jelentenek kockázatot a már hatályban lévő nemzetközi szerződések által szabályozott kapcsolatokra nézve, s nem képezik akadályát további, az egyezmény rendelkezéseivel nem ellentétes megállapodások megkötésének.⁵³

A kárfelelősségi egyezmény említett XXIII. cikkének (1) bekezdése azon szerződésekkel foglalkozik, melyeknek a kárfelelősségi egyezményben való részessé válást megelőzően az államok vagy nemzetközi szervezetek már részesei voltak. E megállapodások tekintetében lényeges, hogy az azokban foglaltakat a kárfelelősségi egyezmény rendelkezései nem érintik, azaz a korábbi egyezmények a kárfele-

⁵⁰ Kárfelelősségi egyezmény, XXIII. cikk (1) bek.

⁵¹ Kárfelelősségi egyezmény, XXIII. cikk (2) bek.

⁵² Fabio TRONCHETTI – Lesley Jane SMITH – Armel KERREST: „Article XXIII (Relation to International Agreements)” in Stephan HOBE – Bernhard SCHMIDT-TEDD – Kai-Uwe SCHROGL (szerk.): *Cologne Commentary of Space Law, Volume II*. (Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag 2020) 559–560.

⁵³ Lásd TRONCHETTI–SMITH–KERREST (52. l.) 563.

lősségi egyezményrel együtt, azzal párhuzamosan alkalmazhatóak. Arra az esetre nézve pedig, ha az egyezmények rendelkezései egymásnak ellentmondanak, a kárfelelősségi egyezmény alapján a korábbi megállapodások élveznek elsőbbséget.⁵⁴

A XXIII. cikk (2) bekezdése ehhez képest azon szerződésekre vonatkozik, melyeket az államok vagy nemzetközi szervezetek a kárfelelősségi egyezményben való részessé válást követően kötnek vagy kötöttek. E megállapodások megkötésére a kárfelelősségi egyezmény kifejezett lehetőséget biztosít azzal, hogy e szerződések az egyezmény megerősítésének, kiegészítésének, vagy továbbfejlesztésének céljával köthetők. Fontos tisztázni, hogy e lehetőség nem keverendő össze a kárfelelősségi egyezmény módosításának esetkörével, melyet az egyezmény XXV. cikke szabályoz. A két esetkör közötti különbség alapja, hogy míg a módosítás a szerződés tartalmának vagy joghatásának módosítását jelenti, addig a XXIII. cikkben foglalt utólagos megállapodások megkötése pusztán a kárfelelősségi egyezmény rendelkezéseinek külön nemzetközi megállapodással történő újrafogalmazását, további pontosítását vagy kiegészítését jelentheti anélkül, hogy azok eredeti tartalma bármilyen módon megváltozna.⁵⁵

A kárfelelősségi egyezmény konkrét rendelkezésein felül érdemes kitérni a nemzetközi szerződések jogának szabályaira, melyek szintén foglalkoznak az azonos tárgyú, egymást követő szerződések kérdéskörével. A vonatkozó rendelkezéseket a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény (a továbbiakban: bécsi egyezmény) 30. cikke rögzíti, mely szerint „Ha egy szerződés előírja, hogy alá van rendelve egy korábbi vagy egy későbbi szerződésnek, vagy nem tekinthető azzal összeegyeztethetetlennek, a másik szerződés rendelkezései lesznek irányadóak. Ha a korábbi szerződésben részes valamennyi fél egyúttal a későbbi szerződésnek is részese, a korábbi szerződés azonban (...) nem szűnt meg vagy alkalmazását nem függesztették fel, a korábbi szerződés csak abban a mértékben alkalmazandó, amilyenben rendelkezései összeegyeztethetők a későbbi szerződés rendelkezéseivel.”⁵⁶ Ezen felül az egyezmény rögzíti, hogy amennyiben a későbbi szerződésben részes felek közül nem mindegyik részese a korábbi szerződésnek, úgy azon felek között, amelyek mindkét szerződésben részes felek, az imént említett szabályt kell alkalmazni, azaz a korábbi szerződés csak abban a mértékben alkalmazandó, amilyenben rendelkezései összeegyeztethetők a későbbi szerződés rendelkezéseivel. A mindkét szerződésben részes fél és a csak az egyik szerződésben részes fél között pedig az a szerződés szabályozza a kölcsönös jogokat és kötelezettségeket, amelynek mindkét fél részese.⁵⁷

⁵⁴ Lásd TRONCHETTI–SMITH–KERREST (52. lj.) 561.

⁵⁵ A kárfelelősségi egyezmény megerősítésére, kiegészítésére, vagy továbbfejlesztésére kötött partikuláris megállapodás tehát semmiféleképpen nem eredményezheti a kárfelelősségi egyezmény eredeti tartalmának megváltoztatását. Lásd TRONCHETTI–SMITH–KERREST (52. lj.) 561–562.

⁵⁶ *A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény* (a továbbiakban: bécsi egyezmény), 30. cikk (2)–(3) bek. Kihirdette: 1987. évi 12. tvr. a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről. Fontos megjegyezni, hogy a bécsi egyezményrel azonos rendelkezést tartalmaz az 1986. évi bécsi egyezmény, mely a nemzetközi szervezetek és államok, valamint nemzetközi szervezetek közötti szerződésekre vonatkozik. *Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations*.

⁵⁷ Bécsi egyezmény, 30. cikk (4) bek.

A kárfelelősségi egyezmény, valamint a bécsi egyezmény rendelkezésein felül speciális elvek is segítik a partikuláris és univerzális szerződések közötti viszony felderítését, melyek közül két elv érdemel említést. Egyrészt a *lex specialis derogat legi generali*, másrészt pedig a *lex posterior derogat legi priori* princípium.⁵⁸ Előbbi elv lényege, hogy a speciális szerződések, azaz esetünkben a partikuláris szerződések elsőbbséget élveznek az általános, azaz esetünkben univerzális szerződésekhez képest.⁵⁹ Utóbbi elv pedig a megállapodások megkötésének idejét tekintve rögzíti, hogy a későbbi, esetünkben a partikuláris szerződésekben megjelenő szabályozás szintén elsőbbséget élvez a korábbi, univerzális szerződésben foglalt szabályozáshoz képest.⁶⁰

Mindezek alapján az univerzális és partikuláris szerződések viszonyát tekintve megállapítható, hogy az általános szabályozást tartalmazó univerzális kárfelelősségi egyezmény rendelkezéseihez képest a speciális rendelkezéseket tartalmazó partikuláris szerződések élveznek elsőbbséget. Azaz ha adott felek viszonyára a kárfelelősségi egyezmény és egy később kötött, partikuláris szerződés is alkalmazható, akkor a felek jogait és kötelezettségeit elsődlegesen az utóbbi, speciális szerződés határozza meg, s a kárfelelősségi egyezmény egyfajta háttérszabályként, a különös szerződés által nem szabályozott kérdéseket tekintve marad alkalmazandó.

A partikuláris szabályozás megengedtségének kérdését tekintve pedig elmondható, hogy mind a kárfelelősségi egyezmény, mind a nemzetközi szerződések joga kifejezett lehetőséget biztosít az azonos tárgyban kötött szerződések létrehozására, ily módon az űrkárok miatti felelősség partikuláris szabályozása egyértelműen megengedettnek tekinthető. Fontos továbbá rögzíteni, hogy a tanulmányban bemutatott valamennyi partikuláris szerződés megfelel a kárfelelősségi egyezményben támasztott azon követelménynek, mely szerint utólagos szerződések létrehozására a kárfelelősségi egyezmény megerősítése, kiegészítése vagy továbbfejlesztése céljából kerülhet sor. A szóban forgó partikuláris szerződések ennek megfelelően nem tartalmaznak az univerzális szerződésben foglaltakkal ellentétes szabályozást, mindössze speciális felelősségi szabályok létrehozásával egészítik ki, bővítik a kárfelelősségi egyezmény rendelkezéseit.⁶¹ Ezt erősíti az is, hogy az említett megállapodások kifejezetten elismerik a kárfelelősségi egyezményben meghatározott, az űrtevékenységekre vonatkozó alapvető felelősségi szabályokat, s ezzel párhuzamosan, külön meghatározott védett űrtevékenységekre nézve rögzítik a kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás speciális szabályait.⁶² A szóban forgó szerződések a bennük foglalt kiegészítő szabályozással ily módon bővítik, fejlesztik is az űrkárfelelősség nemzetközi szabályozását, lehetővé téve a speciális együttműködések kap-

⁵⁸ Kerstin ODENDAHL: „Article 30. Application of successive treaties relating to the same subject matter” in Oliver DÖRR – Kirsten SCHMALENBACH (szerk.): *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary* (Heidelberg: Springer 2012) 506.

⁵⁹ Lásd MARTIN–FREELAND (33. lj.) 208.

⁶⁰ Malcolm N. SHAW: *International Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2008) 123.

⁶¹ Más szavakkal, a megállapodások a felelősség viselésének egyes sajátos szabályairól rendelkeznek. Lásd KECSKÉS (22. lj.) 144–145.

⁶² Lásd KECSKÉS (22. lj.) 144–145.

csán felmerülő, az űrkárok miatti felelősség sajátos szabályozására vonatkozó igények kielégítését.

2.2. AZ ŰRKÁRFELELŐSSÉG PARTIKULÁRIS SZABÁLYOZÁSÁNAK ELŐNYEI ÉS HÁTRÁNYAI

A kárfelelősségi egyezmény alapján és annak hatálybalépését követően kötött partikuláris szerződések száma, az űrkárokkal kapcsolatos kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás esetkörének gyakori alkalmazása szükségszerűen felveti azt a kérdést, hogy a szóban forgó szabályozás az univerzálisshoz képest vajon előnyösnek vagy hátrányosnak tekinthető-e. E tekintetben megállapítható, hogy a speciális szabályozás mellett és ellen egyaránt számos érv hozható fel.

A kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás egyik legnagyobb előnyeként említhető például, hogy az lehetővé teszi a hosszadalmas és sok esetben nehézkes bírósági vagy választottbírói eljárások mellőzését, melyek ily módon nem rombolják az űrtevékenységek tekintetében megvalósuló együttműködés szellemét.⁶³ E sajátos felelősségi szabályozás ráadásul széles körű kockázatmegosztásra ad lehetőséget, melynek okán az adott űrtevékenység kapcsán valamennyi közreműködő tisztában lehet hozzájárulása és az azt érintő kockázat mértékével.⁶⁴ Mindez az űrtevékenységet érintő biztosítási költségeket is csökkenti, melyek összege a nagy kockázattal járó űrparban egyébként rendkívül magas lenne.⁶⁵ Ezen előnyöknél fogva a kölcsönös felelősségmentességet biztosító klauzulák számos szerző véleménye szerint rendkívül hatékonyak,⁶⁶ ugyanis békés kapcsolatokat és szorosabb együttműködést tesznek lehetővé a partnerek között,⁶⁷ ezáltal pedig ösztönzik az űrtevékenységekben való részvételt,⁶⁸ valamint az azok kapcsán megvalósuló kutatásokat és beruházásokat.⁶⁹

A szóban forgó szabályozás kapcsán ugyanakkor számos kérdés is felvethető, melyek nehézsége némileg árnyalja a kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás témakörét. E nehézségek közé tartozik példának okáért a felelősségmentesség alkalmazási körének behatárolása. Erre nézve ugyanis rendszerint maga a partikuláris szerződés tartalmaz iránymutatást, meghatározott védett űrtevékenységekre és meghatározott alanyokra korlátozva a felelősségmentesség alkalmazását. A szóban forgó megállapodások rendelkezései azonban számos gyakorlati kérdést vethetnek fel, ideértve többek között a szándékos és gondatlan magatartások

⁶³ Frans von der DUNK: „International space law” in Frans von der DUNK – Fabio TRONCHETTI (szerk.): *Handbook of Space Law* (Cheltenham – Northampton: Edward Elgar 2015) 113–118.

⁶⁴ Lásd LYALL–LARSEN (28. lj.) 492.

⁶⁵ Paul B. LARSEN: „Cross-Waivers of Liability” 35 *Coll. On the Law of Outer Space*, 91, 1992.

⁶⁶ Lásd MARTIN – FREELAND (33. lj.) 218–219. Lásd KECSKÉS (22. lj.) 144–145.

⁶⁷ Yun ZHAO: „Law related to intellectual property and transfer of technology”, in Ram S. JAKHU – Paul Stephen DEMPSEY (szerk.) *Routledge Handbook of Space Law* (London – New York: Routledge 2017) 325–326., <https://doi.org/10.4324/9781315750965-31>.

⁶⁸ Lásd GOH (28. lj.) 55–56. Lásd MARTIN–FREELAND (33. lj.) 218–219.

⁶⁹ Lásd LARSEN (65. lj.).

elhatárolását, a károkozó magatartás és a kár közötti okozati összefüggés, valamint a kár miatt bekövetkező további következménykárok kérdését.⁷⁰ További nehézségként vehető fel a kölcsönös lemondás azon sajátossága, mely szerint az csupán a partnerségen belül alkalmazandó. Ily módon nem érinti a kívülálló, harmadik felek károsodásának esetét, melyre nézve ennek okán vagy a felelősség kárfelelősségi egyezményben foglalt általános szabályai, vagy – amennyiben a szerződés erre nézve kifejezett rendelkezést tartalmaz – a partikuláris megállapodás rendelkezései irányadók.⁷¹ Mindezekon felül egyes szerzők hátrányként vetik fel, hogy a partikuláris szerződések révén külön-külön működő, ad hoc megállapodások szabályozzák az űrkárok miatti felelősség kérdését, mely kedvezőtlen hatást gyakorol a világűr-jog biztonságára és koherenciájára.⁷²

A fentiek alapján látható, hogy az űrkárokkal kapcsolatos kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondást tartalmazó partikuláris szabályozásnak egyaránt vannak előnyei és hátrányai, így annak pozitív vagy negatív megítélése attól függ, milyen értéket tartunk szem előtt. A partikuláris szabályozás szükségességének megítélése hasonló módon egyaránt kettős. Bizonyos esetekben a speciális szabályozás ugyanis egyértelműen szükséges lehet, különösen akkor, ha más módon nem jöhetne létre megállapodás egy adott űrtevékenységben részt vevő felek között. Amennyiben az igényérvényesítés kölcsönös kizárása nélkül a felek nem vállalják az adott tevékenységben való közreműködést, úgy az egyetlen lehetőség a felek igényeinek megfelelő sajátos szabályozás kialakítása. Ahogy a tanulmányban foglalt példákban is látható, erre az eddigiek során számos projekt, valamint űrtevékenység kapcsán sor került. Mindazonáltal újfent fontos rögzíteni, hogy e sajátos szabályozás kialakítására maga a kárfelelősségi egyezmény is lehetőséget ad, mely arra enged következtetni, hogy az egyezményt nem az űrkárok miatti felelősség kizárólagos szabályozására kívánták létrehozni, hanem olyan általános rendelkezések meghatározására, melyek kiegészítése, megerősítése, továbbfejlesztése későbbi szerződések formájában lehetséges. Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a felelősségi kérdések későbbi, partikuláris szerződésekben foglalt sajátos szabályozására az univerzális egyezmény létrehozásakor egyértelmű igény mutatkozott, mely láthatóan azt követően is töretlen maradt. Mivel az ilyen sajátos szabályozásra vonatkozó igény bizonyos együttműködések kapcsán feltehetően a jövőben is létezni fog, így a partikuláris szerződések eseti jellegű szükségessége továbbra is fenn fog állni.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az űrkárok miatti felelősség témaköre az űrtevékenységek során felmerülő károk mértéke, valamint a felmerülés magas kockázata okán kiemelt jelentőségű. A téma-

⁷⁰ Tare BRISBLE: „Settlement of disputes and resolution of conflicts”, in Ram S. JAKHU – Paul Stephen DEMPSEY (szerk.) *Routledge Handbook of Space Law* (London – New York: Routledge 2017) 105., <https://doi.org/10.4324/9781315750965-12>.

⁷¹ Lásd GOH (28. l.) 50.

⁷² Lásd GOH (28. l.) 56–63.

kör alapvető kérdéseit a tanulmányban foglaltak alapján jól láthatóan az univerzális kárfelelősségi egyezmény szabályozza, melyet ugyanakkor számos későbbi partikuláris szerződés egészít ki. E speciális szerződések létrehozása a kárfelelősségi egyezmény rendelkezései, valamint a nemzetközi szerződések jogának szabályai alapján egyértelműen jogszerűnek tekinthető mindaddig, amíg a partikuláris szerződések célja nem a kárfelelősségi egyezménytől eltérő szabályok rögzítése, hanem az abban foglaltak megerősítése, kiegészítése.⁷³

A tanulmányban bemutatott partikuláris szerződések egyértelműen a fenti célokat szolgálják, ugyanis a kárfelelősségi egyezményben foglaltak megerősítése mellett, azt kiegészítő szabályként rögzítik az űrkárok miatti kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás esetét, melyet a károkozó és a károsult felek, valamint azon tevékenység tekintetében is korlátok közé szorítanak, amelynek során a kár felmerül. A felelősség ilyen módon történő kölcsönös kizárása jól láthatóan bevett megoldásnak tekinthető az űrtevékenységekhez kötődő együttműködési programokban,⁷⁴ melyet jól szemléltet a szóban forgó szabályozást tartalmazó partikuláris szerződések körében említhető számos példa, valamint a NASA által a témakörre nézve kidolgozott záradékok. A partikuláris szerződésekben rögzített sajátos szabályozás hozzájárul az űrkárfelelősség nemzetközi szabályozásának fejlesztéséhez, hiszen a szóban forgó megállapodások lehetővé teszik a speciális együttműködések kapcsán felmerülő, az űrkárok miatti felelősség sajátos szabályozására vonatkozó igények kielégítését, így módon pedig ösztönzik az űrtevékenységekben való részvételt.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a partikuláris szerződések megkötése a nemzetközi szerződések jogának szabályai által biztosított keretek között jogszerűnek, sőt bizonyos esetekben kifejezetten szükségesnek tekinthető. Ehhez kapcsolódóan fontos megjegyezni, hogy bár a tanulmányban bemutatott megállapodások főként a kárigények érvényesítéséről való kölcsönös lemondás biztosítására jöttek létre, a partikuláris szerződések alkalmazási köre ennél jóval tágabb lehet, a megállapodások gyakorlatilag az űrkárok miatti felelősség bármely kérdésére nézve sajátos szabályozási lehetőséget biztosíthatnak.⁷⁵ Segítségükkel sor kerülhet például az űrkárokkal kapcsolatos egyetemleges felelősség megosztásának, valamint az űrobjektumokhoz kapcsolódó tulajdon- vagy felügyeleti jog átruházásának szabályozására. A partikuláris szerződések így módon az űrkárok kapcsán újonnan felmerülő kérdések rendezésének, valamint a kárfelelősségi egyezmény továbbfejlesztésének egyik elsődleges eszközeként funkcionálhatnak.⁷⁶

⁷³ Lásd KECSKÉS (22. lj.) 144.

⁷⁴ Lásd BRISBLE (70. lj.) 105.

⁷⁵ A szóban forgó megállapodások révén rendezhetőek lehetnek például a világűrjogban egyre hangsúlyosabbá váló kereskedelmi vagy nemzetközi magánjogi kérdések, ideértve például az űrturizmus vagy a világűrben történő személy- és teherszállítás témakörével kapcsolatos felelősségi kérdéseket. Kiran Krishnan NAIR: *Small Satellites and Sustainable Development. Solutions in International Space Law* (Cham: Springer 2019) 36., <https://doi.org/10.1007/978-3-030-18620-3>.

⁷⁶ Lásd NAIR (75. lj.) 36.